

1. Стеценко Б. Відокремлення власності від управління як фактор розвитку акціонерних товариств // Цінні папери України. – 2002. – № 12. – С.17.
2. Стеценко Б. Правління – спостережна рада: протистояння чи співпраця // Цінні папери України. – 2002. – № 24. – С. 16-17.

Summary

The problem of corporative management in the context of isolation of property from management is depicted in the article. Practicability of attraction of device of management is motivated in managerial system for performing the functions on lines of the transactor unit. Main attention is concentrated on advantages of attraction of management for performing the functions of join-stock company management.

УДК 658.114.5(477)

I.M. Крайніков, Українська академія банківської справи

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СПІЛЬНИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розглянуто основні умови створення і функціонування спільних підприємств України в сучасних умовах господарювання. Звернено увагу на фактори, що впливають на механізм створення і діяльності спільних підприємств, проблеми їх функціонування і принципи державного регулювання цієї форми бізнесу.

Ключові слова: спільне підприємство, підприємство з іноземними інвестиціями, іноземні інвестиції, кваліфікаційна інвестиція.

У даний час, як показала практика, жодна держава у світі не може успішно розвиватися без інтеграції у світову економіку. Причому зовнішньоекономічні зв'язки є важливим екзогенним чинником, що значно впливає на динаміку й усталеність розвитку національної економіки, формування її структури, ефективність функціонування.

За таких умов об'єктивні інтеграційні процеси обумовлюють розвиток різноманітних видів і форм міжнародного бізнесу. Серед них особливої уваги заслуговує спільне підприємство (СП). За масштабами, динамікою та ефективністю впливу на структури світової та національної економік у міжнародній економічній практиці ця форма організації бізнесу домінує.

Спільні підприємства – одна з найпрогресивніших комплексних форм довготривалого економічного, науково-технічного та виробничого співробітництва, що спирається на об'єднання різнонаціональних капіталів і доповнює традиційні торговельно-економічні відносини. Формування зовнішнього капіталу і власності при створенні СП дає змогу враховувати інтереси всіх співзасновників, сприяє їх взаємодії з метою безперервного вдосконалення виробничої бази, застосування нових технологій, підвищення якості продукції, її оновлення задля поліпшення кінцевих результатів спільної діяльності.

Спільні підприємства є більш складною, комплексною формою виробничої кооперації. Базуючись на принципах спільної участі партнерів у капіталі, управлінні, розподілі прибутків та ризиків, вони передбачають більшу зацікавленість у виконанні взятих на себе зобов'язань. СП начебто концентрують у собі переваги та вигоди, які мають інші форми кооперування (підвищення технічного рівня продукції, її конкурентоспроможності – випуск продукції у більш стислі строки з меншими витратами на виробництво, прискорення проведення науково-технічних робіт та

впровадження нових розробок у виробництво, проникнення на ринки інших країн з розширенням експортного продажу на них тощо).

У рамках цієї організаційної форми міжнародного кооперування сторони домовляються про об'єднання виробничих та фінансових ресурсів, спільне здійснення відповідних видів робіт, розподіл прибутку та ризиків тощо. Спільне майно, спільне управління, спільний розподіл прибутку та ризиків – основні елементи, які відрізняють СП від інших менш комплексних форм співробітництва (іноді перші два елементи можуть не бути складовою угоди, коли мова іде про контрактне СП).

Термін “спільне підприємство” належить до багатьох типів міжнародних альянсів, під якими слід розуміти справедливую участь у прибутку. Це, звичайно, складні угоди з іноді дуже різноманітними цілями учасників. Спільне підприємство може бути приречене на невдачу через різноманітні мотиви щодо джерела постачання. Наприклад, українська сторона, щоб забезпечити якість і прискорити постачання, бажає використовувати національні джерела постачання як ключові компоненти, у той час як закордонний партнер віддає перевагу своїм чинникам виробництва через їх вартість або з будь-яких інших причин.

В економічній та юридичній практиці поки що не сформульовано єдиного поняття терміна “спільне підприємство”. Термін “Joint venture”, який частіше за інші зустрічається в економічній літературі, в західному трактуванні являє собою більш широке поняття, ніж “спільне підприємство”, й поєднує багато видів спільної діяльності, зокрема, міжфірмові контракти зв'язки. У науковій літературі та документах ООН під спільними підприємствами розуміють економічну форму зв'язків, що мають такі ознаки:

1. Загальний капітал.

2. Спільна господарська діяльність.
3. Спільне керування.
4. Розподіл прибутків та ризиків.

Феномен міжнародного спільного підприємства виявляється через кілька суттєвих ознак, коли вони одночасно виступають як:

1. Форма міжнародного бізнесу.
2. Специфічний суб'єкт міжнародного бізнесу.
3. Спосіб входження в зарубіжний ринок.
4. Різновид прямого іноземного інвестування.
5. Нова форма господарювання у країнах з перехідною економікою.

Система регулювання діяльності СП формується на законодавчому полі України як через загальні законодавчі нормативні акти (закони України: “Про підприємництво”, “Про підприємства”, “Про оподаткування прибутку підприємств”, “Про зовнішньоекономічну діяльність”, “Про валютне регулювання”), так і через спеціальні законодавчі акти стосовно іноземних інвестицій. Зазначимо, що з 1992 р. діяв Закон України “Про іноземні інвестиції”, з 1993 р. – Декрет Кабінету Міністрів України “Про режим іноземного інвестування, а з 1996 р. – Закон України “Про режим іноземного інвестування”, з 2000 р. – Закон України “Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності”, з 2002 р. – Закон України “Про внесення змін до деяких законів України з метою усунення випадків ухилення окремих підприємств, створених за участю іноземних інвесторів, від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)”.

Спільні підприємства на території України створюються шляхом утворення спільного статутного фонду за участю капіталу однієї або кількох зарубіжних країн. Розмір капіталу кожної сторони, форми внеску в нього та їх оцінка погоджуються між партнерами по СП у процесі підготовки до його створення. Як правило, контрольний пакет капіталу має належати українській стороні.

Згідно із Законом України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16.04.91 спільне підприємство – це підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному фонді якого, за його наявності, становить не менше 10 %.

Але в Законі України “Про режим іноземного інвестування” таке підприємство називається “підприємством з іноземними інвестиціями”.

Прямих заборон з приводу організаційно-правових форм підприємств з іноземними інвестиціями закон не містить, але, виходячи із зазначених принципів, підприємства з іноземними інвестиціями не можуть створюватися у вигляді приватного підприємства, оскільки там тільки один засновник.

Згідно з Декретом Кабінету Міністрів України “Про режим іноземного інвестування” підприємством з іноземними інвестиціями можна було б вважати підприємство (організацію) будь-якої організаційно-правової форми, створену згідно із законами України,

якщо протягом року в його статутному фонді є кваліфікаційна іноземна інвестиція, яка б становила не менше 20 % статутного капіталу. Цим же декретом визначались мінімальні розміри кваліфікаційної іноземної інвестиції залежно від виду інвестицій та суб'єктів інвестування (зокрема, не менше 50, 100, 500 тис. та 1 млн. дол. США відповідно до виду діяльності).

Підприємство набуває статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс.

Спільні підприємства ведуть бухгалтерський облік згідно з чинним законодавством України. Внутрішньовиробничий облік, звітність та контроль господарських операцій СП має право розробляти без будь-яких застережень.

Прибуток розподіляється між вітчизняними та іноземними учасниками або пропорційно їх внескам у статутний фонд чи в інші пропорції, зафіксовані в статуті підприємства.

Однак, при ліквідації СП майно розподіляється лише пропорційно внескам учасників у статутний фонд. У разі припинення інвестиційної діяльності іноземний інвестор має право на повернення своїх внесків не пізніше 6 місяців від дня припинення цієї діяльності.

Перші СП, як відомо, з'явилися ще у 80-х роках, коли з роками “перебудови” настали часи економічної лібералізації. Біля витоків створення тих чи інших підприємств були люди, капітали і фінансові технології, пов'язані з владними структурами. Іноземними партнерами, як правило, виступали бізнесмени, що вже мали тісні ділові контакти з представниками із СРСР, які знали особливості діяльності в радянському економічному просторі.

Після розпаду СРСР і економічного союзу Східної Європи частка СП у загальній кількості підприємств спочатку зменшилась, а після прийняття Закону України “Про інвестиційну діяльність” у 1992 р., збільшилась. Справа в тому, що закон передбачав значні пільги в оподаткуванні СП, завдяки чому їх кількість досягла 4-5 тис. за перші роки незалежності України.

Найпотужніші спільні підприємства створено у паливній промисловості, де випускається найбільше продукції із розрахунку на одного штатного працівника.

Саме через спільні підприємства “ЛУКОЙЛ”, Тюменська нафтова компанія і “Татнафта” (які володіють, відповідно, Одеським, Лисичанським і Кременчузьким НПЗ) зараз продають свої нафтопродукти в Україні.

На початку 90-х років транснаціональні тютюнові компанії створили спільні підприємства із шістьма з одинадцяти тютюнових фабрик, що працювали в Україні. У 1994 р. спільні підприємства зробили 79 % загального обсягу виробництва в Україні. У 2000-2001 рр. частка спільних підприємств у виробництві збільшилася до 95 %.

У формі СП також створено українсько-корейське підприємство “АвтоЗАЗ-DAEWOO”.

Загалом, на початок 2002 р. близько 90 % СП діяли в обробній промисловості, в тому числі більше 25 % – у машинобудуванні та металообробці, 10 % – у деревообробній і целюлозно-паперовій галузях. Іноземні інвестори найбільше зацікавлені в розвитку СП у сфері торгівлі та громадського харчування (до 25 %). Найменше іноземних коштів витрачається на розвиток сільського господарства, а також таких галузей економіки України, як транспорт, зв'язок, житлово-комунальне господарство, наука та наукове обслуговування.

Хоча порівняно з іншими галузями економіки у зв'язок вкладаються не такі значні кошти, проте ця галузь (поряд із наукою) є однією з найперспективніших. Необхідно відзначити, що Укртелеком є співзасновником низки спільних підприємств: Інфоком, Утел, Український мобільний зв'язок, Елсаком-Україна, Телесистеми України, Телекомінвест, які функціонують на телекомунікаційному ринку України і успішно надають послуги Інтернету, міжнародного телефонного і стільникового зв'язку.

У сфері науки і наукового обслуговування 30 % підприємств виробляють продукцію, яка у своїй основі містить новітні технологічні ідеї та розробки. Прикладом може бути діяльність спільних підприємств Національної академії наук України. На базі її науково-дослідних організацій засновано 30 спільних з іноземними фірмами підприємств. СП створені на базі Інституту проблем матеріалознавства, Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона, Інституту імпульсних процесів і технологій НАН України, Фізико-хімічного інституту НАН України, Інституту молекулярної біології і генетики, Інституту проблем міцності, Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України, Спеціального конструкторського бюро математичних машин і систем.

Від самого початку діяльність усіх підприємств, створених за участю академічних інститутів, мала одну особливість. На відміну від більшості інших спільних підприємств в Україні, які спрямовують свої зусилля на виробництво товарів широкого вжитку та на виконання транспортних, будівельних, торговельних, туристичних, побутових, поліграфічних послуг, вони мали на меті створення і реалізацію нових технологій, матеріалів, програмних продуктів, приладів, устаткування, методик тощо, тобто продукції наукового та науково-технічного характеру.

Протягом останніх років відбулася структурізація основних напрямів діяльності СП за участю установ НАН України. Науково-технічною діяльністю і розробкою технологій та проектно-конструкторської документації займаються 24 СП (65 %), а виробництвом готової продукції – 13 (35 %). Причому деякі підприємства одночасно працюють в обох напрямках, які у науково-дослідних установах та на їх виробничих базах тісно пов'язані між собою.

Поряд з цим, необхідно відзначити, що багато СП, користуючись пільгами в оподаткуванні, створювалися лише з метою ухилення від податків. Ці пільги було затверджено у 1992 р. і доповнено у 1993 р., причому закон гарантував їхнє збереження протягом

10 років. Іноземні інвестори отримували переваги при ліцензуванні та сертифікації, а також отримували право на відшкодування ПДВ з товарів, що ввозяться для власних потреб. Особливо значні кошти держава втратила від діяльності таких підприємств, пов'язаної з реалізацією горілчаних, тютюнових та паливно-мастильних матеріалів, видобутком корисних копалин. Наприклад, із 17 підприємств недержавної форми власності (СП), які отримали право вести розвідку й видобуток вуглеводню в Україні, сьогодні працюють тільки 11. Усі ці СП не виконують у повному обсязі програм початкового періоду, передбачених ліцензійними угодами. Експерти стверджують, що бюджет щорічно втрачає від діяльності таких підприємств від 1 до 5 млрд. грн. Щоб змінити цю тенденцію, влада прийняла у 1996 р. Закон України "Про режим іноземного інвестування", згідно з яким СП стали оподатковуватися на тих самих умовах, що й інші суб'єкти господарської діяльності.

У лютому 2000 р. Верховна Рада вирішила остаточно скасувати пільги й ухвалила Закон України "Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності". Закон проголосував рівність в оподаткуванні вітчизняних підприємств і СП. На думку депутатів України, цей закон дозволяв додатково збільшити доходну частину державного бюджету більш ніж на 500 млн. грн. Але до деякого часу іноземні інвестори цю ухвалу оскаржували в судах, і марно. Їхні позови задовольнялися на тій підставі, що закон 2000 р. прямо не скасував закон 1992 р. Також суди часто посилалися на міжнародні договори, ратифіковані Україною, якими декларується підтримка іноземних інвесторів.

На вирішення цієї колізії спрямований Закон України "Про внесення змін до деяких законів України з метою усунення випадків ухилення окремих підприємств, створених за участю іноземних інвесторів, від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)", підписаний Президентом України 6 січня 2002 р. Варто зазначити, що законодавча ініціатива щодо цього документа виходила від Кабінету Міністрів України, а прийнятий він був за попередньою домовленістю між урядом та парламентом.

Таким чином, після 1996 р., а особливо після 2000 р., СП практично перестали створюватися. Починаючи з 1999 р., податкові органи почали особливо пильно перевіряти СП і відразу відсилати матеріали цих перевірок у прокуратуру. До цього процесу приєдналася і митниця. Ті СП, що фактично діяли виключно з метою ухилення від податків, або перестали існувати, або знайшли інші шляхи "тінізації" капіталу. Що ж до тих СП, які здійснювали свою діяльність відповідно до законодавства та приносили державі неабияку користь у вигляді нових технологій і надходжень коштів у бюджет, опинилися під жорстким податковим тиском, у результаті чого автоматично усувався стимул здійснення інвестицій в українську економіку.

Поряд з цим необхідно зазначити грубе порушення державою гарантій іноземним інвесторам щодо умов їх діяльності:

1. Держава надає законам України зворотну дію. Згідно зі статтею 5 значна частина Закону України "Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності" вводить в дію з 1996 року.
2. Держава прямо впливає на судову владу. Згідно зі статтею 7 цього ж закону судові рішення не дійсні, якщо вони суперечать закону.

Окрім того, за всіх інших умов держава має невідшену проблему загального податкового законодавства.

Отже, за таких умов національному виробнику дуже важко зацікавити іноземного інвестора, а іноземній компанії ризиковано прийняти рішення про створення СП з українським суб'єктом господарювання.

На відміну від України, у світі спільне підприємство – одна з наймобільніших форм обміну науково-технічними досягненнями. Досвід різних країн світу свідчить, що створення підприємств з використанням іноземних інвестицій, у тому числі і СП – ефективний шлях випуску високоякісної конкурентоспроможної продукції. Така ефективність забезпечується багатьма факторами:

- прямою зацікавленістю іноземного партнера у швидкому освоєнні прогресивної технології, в її подальшому вдосконаленні, у своєчасній заміні виробничого устаткування, в контролі за якістю продукції, яка випускається, в поділі між партнерами всієї величини ризику;
- спільною відповідальністю партнерів за ефективність діяльності підприємства та зменшенням ризику;
- можливістю комплексного використання потенціалу науково-дослідної, виробничої та збутової діяльності;
- об'єднанням найбільш сильних взаємодоповнюючих компонентів продуктивності, що належать партнерам, для досягнення найкращого кінцевого результату;
- отриманням доступу до певних видів техніки, яку неможливо придбати за каналами ліцензійної торгівлі через існування обмежень;
- можливістю залучення прогресивної технології за каналами прямого інвестування, які не потребують додаткових витрат;
- сприятливими умовами для вдосконалення виробничої, галузевої та асортиментної структури;
- можливістю комплексного отримання ноу-хау (разом з технологічною документацією та технічною допомогою);
- істотним підвищенням продуктивності праці (в середньому, вдвічі);
- умовами для підвищення кваліфікації національних кадрів;
- зростанням експортного потенціалу;
- встановленням тісних і тривалих відносин ділового співробітництва з іноземними партнерами;

- можливістю створення на базі діючих виробництв великої кількості об'єктів спільного підприємства шляхом розукрупнення великих підприємств і налагодження інтеграційних зв'язків між суміжниками;
- можливістю в межах ліцензійних угод, укладених додатково до договору при створенні СП, протягом 2-5 років освоїти самостійне виробництво імпортової продукції;
- контролем з боку партнерів як за виробничим процесом, так і за процесом матеріально-технічного забезпечення та реалізацією продукції підприємства.

Таким чином, пріоритет повинен надаватись спільним підприємствам, які створюються з передачею на Україну нових сучасних технологій.

Для виключення випадків діяльності спільних підприємств, у результаті якої знищується українське підприємство як конкурент на ринку, запровадити наступну схему створення спільних підприємств (згідно із законопроектом "Про засади національних інтересів України"): на початок створення спільного підприємства 51 % акцій належить Україні; через 5-7 років українській стороні має належати близько 75 % акцій, і через 10-12 років підприємство має повністю належати Україні.

Не допускати створення посередницьких спільних підприємств, результатом діяльності яких є поглинання українського ринку товарами іноземних фірм.

З метою запобігання виростання спільних підприємств як каналу втечі капіталів за кордон, встановити схему управління валютою спільних підприємств, за якою СП може вільно розпоряджатись лише тією частиною валюти, що належить іноземному партнеру.

Окрім того, необхідно активізувати дію всіх важливих економічного регулювання інвестиційної діяльності, у т.ч. суворо дотримуватись визначених пріоритетів у розвитку національної економіки. Інтенсивність інвестиційного процесу значною мірою залежить від державної політики щодо підтримки та стимулювання розвитку форм міжнародного співробітництва, в тому числі й на основі діяльності спільних підприємств. Ідеться передусім про державну підтримку і надання переваг в оподаткуванні саме тим спільним підприємствам, які використовують прогресивну технологію і виробляють продукцію, здатну замінити імпорт і бути конкурентоспроможною на світовому ринку. Потрібні також інші методи заохочення: нижча плата за оренду земельної ділянки, знижені тарифи на воду та електроенергію, пільгові ставки податку з прибутку для тих підприємств, які експортують 70 % виробленої продукції, сприятливий валютний режим. Особливої державної підтримки потребують найбільші підприємства з іноземними інвестиціями, які використовують переважно вітчизняну сировину та комплектуючі компоненти. При цьому важливо, щоб державні органи всіляко сприяли технічному переозброєнню виробництва, здійсненню жорсткого технічного контролю за якістю комплектуючих виробів, що поставляються підприємствами-суміжниками. По-

трібен постійний контроль за тим, щоб державну підтримку отримували саме ті підприємства, які використовують справді передову техніку і технологію, а не намагаються досягти короткочасного ефекту і мати валютну виручку за будь-яку ціну.

Таким чином, необхідно зазначити, що успіх функціонування спільних підприємств у нашій державі значною мірою залежить від створення сприятливого інвестиційного клімату, на що, у свою чергу, можуть істотно впливати усі органи місцевої та державної влади лише при комплексній взаємодії.

Список літератури

1. Білошапка В. Спільні підприємства як складова економічного базису // Цінні папери України. – 15 серпня. – 2002. – № 30 (219). – С. 19-20.
2. Волченко А. Мелом на заборі следовало бы писать правительству очередной законопроект, посвященный льготам совместных предприятий // Бизнес. – 19 ноября. – 2001. – № 47 (462). – С. 13.
3. Волченко А. СП по осени щипают // Бизнес. – 12 ноября. – 2001. – № 46 (461). – С. 10-11.
4. Поволоцкая Л. Из-за того, что совместные предприятия имеют налоговые льготы, Украина теряет 5 млрд. грн. в год // Факты и комментарии. – 9 лютого. – 2000.
5. Сирватка С. Платити до бюджету зобов'язали всіх // День. – 6 лютого. – 2002. – № 23. ф
6. Ступак О.П. Теоретичні аспекти розвитку спільного підприємництва // Финансовая консультация (рус.). – 2001. – № 15-16. – С. 31-33.

Summary

The features of activity of joint ventures in the Ukraine in actual economic environment. Basic conditions of creation and functioning of joint ventures in the Ukraine in actual economic environment are considered. Reasonable attention is paid to the factors influencing on the mechanism of creation and activity of joint ventures; the problems of their functioning and principles of state management of activity of this business.

УДК 351.816:336

Л.В. Сердечна, Донецька державна академія управління

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ЯК СКЛАДОВОЇ ПОШТОВОГО БІЗНЕСУ (НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЦЬКОЇ ДИРЕКЦІЇ УДППЗ “УКРПОШТА”)

Протягом кількох останніх років спостерігається стійка тенденція до скорочення кількості грошових переказів, що реалізуються через мережу об'єктів поштового зв'язку в Донецькій області, питома вага доходів від переказних операцій також зменшується. При цьому у структурі доходів поштових адміністрацій розвинутих країн фінансові послуги посідають значне місце. Питання про тенденції розвитку цих послуг “Укрпошти” та засоби впливу на їх обсяги мають на сьогодні вирішальне значення.

Ключові слова: поштовий бізнес, фінансові послуги.

Національна економіка на сучасному етапі свого розвитку перебуває у стані трансформації від адміністративно-командних методів до встановлення ринкових відносин. Ринкові механізми в Україні ще не задіяні повною мірою, але вже досягнутий певний рівень економічного розвитку, який характеризується, з одного боку, використанням новітніх технологій, телекомунікацій та засобів інформатизації, а з іншого – поступовим створенням умов для функціонування ринків. З розвитком економіки найбільш інтенсивно розвиваються ринки фінансових, інформаційних, транспортних та інших послуг.

Зараз у країні існують близько 500 законодавчо дозволених фінансових і супутніх послуг, що надаються, перш за все, банками, кредитними спілками, лізинговими компаніями, страховими компаніями та іншими юридичними особами, серед яких присутня й “Укрпошта”. В переліку послуг останньої є і мережа фінансових послуг.

Реєстр послуг “Укрпошти” включає наступні фінансові послуги:

- переказ грошових коштів (поштовий переказ): простий, телеграфний, електронний (в межах України та за межі України);
- виплата грошових переказів за системою “Western Union”;
- розрахунково-касове обслуговування фізичних осіб;
- прийом торговельної виручки;
- прийом вкладів на особисті рахунки, що відкриті пенсіонерами в банківських установах;
- виплата пенсії та грошової допомоги через особисті рахунки, що відкриті пенсіонерами в банківських установах;
- виплата і доставка пенсій та грошових допомог;
- надання послуг і взаєморозрахунки через НСМЕП (національну систему масових електронних платежів).